

DUAL TA'LIMDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINI KASBIY TAYYORLASH

Z.L.Umurov¹

Mas'ul muallif: Umurov Zarif Latifboyevich, Buxoro davlat pedagogika instituti professori, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

e-mail: umurovzarif@buxdpi.uz

Accepted: 19 Sentabr 2026

Published: 19 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Umurov, Z. L. DUAL TA'LIMDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINI KASBIY TAYYORLASH / Z. L. Umurov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 9, № 1. — B. 381–384.

1. Buxoro davlat pedagogika instituti professori, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak boshlang'ich sinif o'qituvchisining kasbiy kompetentligini dual ta'lim asosida rivojlantirish masalasi tahlil qilingan. Unda zamonaviy pedagogik ta'limda nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlash, talabalarni real maktab muhiti bilan uzviy bog'lash, 4+2 amaliyot modeli, mentorlik tizimi, refleksiv tahlil va kasbiy faoliyatga yo'naltirilgan topshiriqlarning didaktik ahamiyati yoritilgan. Maqolada Boshlang'ich ta'lim bakalavriat ta'lim yo'nalishi malaka talablarida belgilangan faoliyat sohalari, kasbiy vazifalar, umumiy va kasbiy kompetensiyalar hamda malakaviy amaliyot mazmuni asos qilib olingan. Shuningdek, bo'lajak boshlang'ich sinif o'qituvchisining kasbiy kompetentligi motivatsion, kognitiv, faoliyat-amaliy, kommunikativ, kreativ va refleksiv komponentlar uyg'unligida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: pedagogik ta'lim, dual ta'lim, boshlang'ich ta'lim, kasbiy kompetentlik, kompetensiya, didaktik imkoniyat, malaka talablari, 4+2 amaliyot, mentorlik, kreativlik, refleksiv yondashuv.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В УСЛОВИЯХ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье анализируется проблема развития профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов на основе дуального образования. Раскрывается дидактическое значение интеграции теории и практики в современном педагогическом образовании, обеспечения неразрывной связи студентов с реальной школьной средой, модели практической подготовки «4+2», системы наставничества, рефлексивного анализа и профессионально ориентированных заданий. Исследование опирается на сферы профессиональной деятельности, профессиональные задачи, общие и профессиональные компетенции, а также содержание квалификационной практики, определённые квалификационными требованиями к направлению бакалавриата «Начальное образование». Профессиональная компетентность будущего учителя начальных классов рассматривается во взаимосвязи мотивационного, когнитивного, деятельностно-практического, коммуникативного, креативного и рефлексивного компонентов.

Ключевые слова: педагогическое образование, дуальное образование, начальное образование, профессиональная компетентность, компетенция, дидактический потенциал, квалификационные требования, практика «4+2», наставничество, креативность, рефлексивный подход.

PROFESSIONAL TRAINING OF PROSPECTIVE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN DUAL EDUCATION

Abstract. This article analyzes the development of prospective primary school teachers' professional competence through dual education. It highlights the didactic significance of integrating theory and practice in contemporary teacher education, establishing a close connection between students and the authentic school environment, implementing the 4+2 practicum model, developing a mentoring system, conducting reflective analysis, and using professionally oriented tasks. The study is based on the areas of professional activity, professional tasks, general and professional competencies, and the content of the professional practicum specified in the qualification requirements for the bachelor's degree program in Primary Education. The professional competence of prospective primary school teachers is also examined as an integration of motivational, cognitive, activity-based practical, communicative, creative, and reflective components.

Keywords: teacher education, dual education, primary education, professional competence, competency, didactic potential, qualification requirements, 4+2 practicum model, mentoring, creativity, reflective approach.

Kirish. Bugungi globallashuv, raqamlashtirish va kompetensiyaviy yondashuv sharoitida ta'lim tizimi tub transformatsion jarayonlarni boshdan kechirmoqda. Zamonaviy pedagogik ta'limning asosiy vazifasi faqat nazariy bilimga ega mutaxassis tayyorlash emas, balki real pedagogik vaziyatlarda samarali faoliyat yurita oladigan, mustaqil qaror qabul

qiladigan, kreativ fikrlaydigan va kasbiy jihatdan kompetent o'qituvchini shakllantirishdan iboratdir.

Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxs kamolotining poydevori hisoblangani sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish pedagogik ta'lim transformatsiyasining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quvchining ilk savodxonligi, mantiqiy tafakkuri, nutqiy rivoji, axloqiy-estetik qarashlari, ijtimoiy moslashuvi hamda ta'limga bo'lgan motivatsiyasini shakllantiruvchi asosiy pedagogik subyekt hisoblanadi.

Shu bois, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligi oddiy nazariy bilimlar majmui bilan cheklanmaydi. U didaktik, metodik, kommunikativ, tarbiyaviy, tashkiliy-boshqaruv, axborot-kommunikatsion, kreativ va refleksiv kompetensiyalar tizimidan iborat murakkab pedagogik hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Boshlang'ich ta'lim bakalavriat yo'nalishi malaka talablarida mazkur yo'nalish bitiruvchisi pedagogik, ilmiy-tadqiqot, ma'naviy-ma'rifiy hamda tashkiliy-boshqaruv faoliyatlariga tayyor bo'lishi belgilangan. Bu esa bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisini ko'p funksiyali, kompetent, kreativ va amaliy faoliyatga tayyor mutaxassis sifatida shakllantirish zaruratini ko'rsatadi.

Kompetensiya – bu shaxsning muayyan faoliyatni samarali bajarishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka, qadriyat, tajriba va shaxsiy sifatlar majmuidir. Kompetentlik esa ushbu kompetensiyalarning amaliy faoliyatda namoyon bo'lish darajasini ifodalaydi. Demak, kompetensiya imkoniyat bo'lsa, kompetentlik ana shu imkoniyatning real kasbiy faoliyatdagi natijaviy ko'rinishidir.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligi quyidagi tarkibiy komponentlar orqali namoyon bo'ladi:

Kompetentlik komponenti	Mazmuni	Dual ta'limdagi namoyon bo'lishi
Motivatsion komponent	Kasbga qiziqish, pedagogik mas'uliyat, o'zini rivojlantirish ehtiyoji	Talabning maktab amaliyotida kasb mohiyatini anglab borishi
Kognitiv komponent	Pedagogika, psixologiya, didaktika, metodika bo'yicha bilimlar	Nazariy bilimlarni real dars jarayonida qo'llash
Faoliyat-amaliy komponent	Darsni loyihalash, metod tanlash, baholash, sinfni boshqarish	Mentor rahbarligida amaliy mashg'ulot va dars tahlili
Kommunikativ komponent	O'quvchi, ota-ona, hamkasb va rahbariyat bilan muloqot	Maktab jamoasi bilan hamkorlikda ishlash
Kreativ komponent	Yangicha metodlar, innovatsion topshiriqlar, ijodiy yondashuv	Muammoli vaziyatlar, loyiha va case-study asosida ishlash
Refleksiv komponent	O'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash, rivojlanish rejasini tuzish	Refleksiv kundalik, portfel va mentor fikri asosida o'zini baholash

Mazkur komponentlar o'zaro bog'liq bo'lib, bo'lajak o'qituvchining kasbiy yetukligini kompleks tarzda shakllantiradi. Aynan dual ta'lim sharoitida ushbu komponentlar nazariy bilimlar darajasida emas, balki real pedagogik faoliyat jarayonida rivojlanadi.

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi malaka talablarida bakalavrlarning kasbiy faoliyati bir nechta muhim sohalar bilan bog'langan. Jumladan, bitiruvchi umumiy o'rta ta'lim maktablarida boshlang'ich sinflarni o'qitish, fanlararo integratsiyani amalga oshirish, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish, tarbiyaviy ishlarni tashkil etish, ota-onalar bilan hamkorlik qilish hamda ta'lim sifatini monitoring qilish kabi vazifalarni bajarishga tayyor bo'lishi zarur.

Malaka talablarida ko'rsatilgan kasbiy faoliyat sohalarini quyidagicha tizimlashtirish mumkin:

Kasbiy faoliyat sohasi	Mazmuni	Zarur kompetensiyalar
Pedagogik faoliyat	Boshlang'ich sinflarda fanlarni o'qitish, darsni tashkil etish, ta'lim metodlarini tanlash	Didaktik, metodik, psixologik, kommunikativ kompetensiya
Ilmiy-tadqiqot faoliyati	Boshlang'ich ta'lim muammolarini o'rganish, pedagogik kuzatuv, tahlil, tajriba-sinov	Tadqiqotchilik, tahliliy, refleksiv kompetensiya
Ma'naviy-ma'rifiy faoliyat	Tarbiyaviy ishlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish	Tarbiyaviy, ijtimoiy, aksiologik kompetensiya
Tashkiliy-boshqaruv faoliyati	Sinf jamoasini boshqarish, ota-onalar bilan ishlash, hujjat yuritish	Boshqaruv, kommunikativ, tashkiliy kompetensiya

Bu tahlil shuni ko'rsatadiki, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligi faqat dars o'tish mahorati bilan cheklanmaydi. U ta'lim, tarbiya, boshqaruv, hamkorlik, diagnostika, monitoring, ijodkorlik va tadqiqotchilik faoliyatini uyg'un olib borishga tayyor bo'lishi kerak.

Ta'lim transformatsiyasi jarayonida umumiy va kasbiy kompetensiyalarning uyg'unligi alohida ahamiyat kasb etadi. Malaka talablarida bitiruvchining umumiy kompetensiyalari sifatida shaxsiy o'sish, kasbiy rivojlanish, ilmiy va kasbiy vazifalarni hal etish, tanqidiy fikrlash, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, ijtimoiy faollik, sog'lom turmush tarzi va huquqiy madaniyat kabi yo'nalishlar ko'rsatib o'tilgan.

Ushbu umumiy kompetensiyalar bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun bir necha jihatdan muhimdir. Birinchidan, shaxsiy va kasbiy o'sish kompetensiyasi o'qituvchining doimiy o'zini rivojlantirishga intilishini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi har yili yangi avlod o'quvchilari bilan ishlaydi, shuning uchun u yangilanayotgan metodikalar,

texnologiyalar va didaktik yondashuvlarni muntazam o'zlashtirib borishi zarur.

Ikkinchidan, tanqidiy va kreativ fikrlash kompetensiyasi pedagogik vaziyatlarga standart yondashmaslik, o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olish hamda muammoli holatlarda mos metodik yechim topish imkonini beradi. Uchinchidan, axborot-kommunikatsion kompetensiya raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish, elektron platformalarda ishlash, ta'lim natijalarini monitoring qilish, multimedia materiallari yaratish va masofaviy hamkorlikni tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. To'rtinchidan, ijtimoiy-kommunikativ kompetensiya o'qituvchining o'quvchilar, ota-onalar, hamkasblar va maktab ma'muriyati bilan samarali muloqot qilishini ta'minlaydi.

Demak, umumiy kompetensiyalar bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatga kirishishida tayanch poydevor vazifasini bajaradi.

Malaka talabida kasbiy kompetensiyalar o'quv-tarbiya jarayonini modellashtirish, ta'lim amaliyotiga tatbiq etish, ta'lim jarayonida hamkorlikni tashkil qilish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash, psixologik-pedagogik tadqiqot metodlarini egallash hamda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olish kabi vazifalar bilan bog'langan.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetensiyalari quyidagicha tahlil qilinadi.

Didaktik kompetensiya – o'quv maqsadini aniqlash, dars mazmunini tanlash, metod va vositalarni belgilash, o'quv topshiriqlarini loyihalash, natijani baholash qobiliyatidir. Dual ta'lim sharoitida bu kompetensiya talabaning real dars jarayonida kuzatuv, tahlil, sinov va mustaqil dars o'tish faoliyati orqali rivojlanadi.

Metodik kompetensiya – boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish metodikasini egallash, savod o'rgatish, ona tili, matematika, tabiiy fanlar, tarbiya, texnologiya va boshqa fanlar bo'yicha o'quv jarayonini samarali tashkil etish qobiliyatidir.

Psixologik-pedagogik kompetensiya – kichik maktab yoshidagi bolalarning yosh, individual, intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanish xususiyatlarini hisobga olishni anglatadi.

Tarbiyaviy kompetensiya – o'quvchilarda milliy qadriyatlar, vatanparvarlik, ijtimoiy mas'uliyat, odob-axloq, jamoada ishlash va sog'lom turmush ko'nikmalarini shakllantirishga qaratiladi.

Kommunikativ kompetensiya – o'quvchi, ota-ona, pedagogik jamoa va mahalla bilan hamkorlik qilish, pedagogik muloqot madaniyatiga ega bo'lish hamda konfliktli vaziyatlarni konstruktiv hal etish qobiliyatidir.

Kreativ kompetensiya – yangicha didaktik topshiriqlar yaratish, darsda muammoli vaziyatlardan foydalanish, ijodiy fikrlashni rag'batlantirish, o'quvchining qiziqishi va ehtiyojiga mos metodik yechimlar ishlab chiqishni bildiradi.

Refleksiv kompetensiya – o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash, yutuq va kamchiliklardan xulosa chiqarish, keyingi rivojlanish strategiyasini belgilash bilan bog'liq.

Dual ta'lim nazariya va amaliyotning uzviy integratsiyasiga asoslangan ta'lim shakli bo'lib, unda talaba oliy ta'lim muassasasida nazariy bilimlarni egallashi bilan birga, maktab muhitida real pedagogik faoliyat tajribasini ham orttiradi. Shu jihatdan dual ta'lim pedagogik ta'lim transformatsiyasining muhim didaktik mexanizmi sifatida baholanishi mumkin.

Bu jarayon bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish uchun quyidagi didaktik imkoniyatlarni yaratadi:

1. Nazariya va amaliyot uyg'unligi kuchayadi. Talaba auditoriyada o'rgangan didaktik tamoyil, metod, texnologiya va baholash mezonlarini maktab amaliyotida sinab ko'radi.

2. Kasbiy moslashuv tezlashadi. Talaba maktab muhiti, sinf jamoasi, o'quvchi psixologiyasi, ota-onalar bilan ishlash va hujjat yuritish jarayonlari bilan erta tanishadi.

3. Mentorlik mexanizmi shakllanadi. Tajribali o'qituvchi rahbarligida talaba o'zining kasbiy xatti-harakatlarini tahlil qiladi, amaliy maslahat oladi va pedagogik mahoratini rivojlantiradi.

4. Refleksiv yondashuv kuchayadi. Talaba o'z darsini, kuzatuv natijalarini, o'quvchilar bilan muloqotini va metodik qarorlarini tahlil qiladi.

5. Kreativ pedagogik faoliyat rivojlanadi. Real sinf sharoiti talabani turli vaziyatlarga moslashishga, nostandart yechimlar topishga va innovatsion metodlardan foydalanishga undaydi.

6. Ta'lim sifati monitoringi amaliy tus oladi. Talaba o'quvchilar natijalarini kuzatish, baholash va tahlil qilish orqali diagnostik kompetensiyani egallaydi.

Malaka talabida ta'lim shakli kredit-modul tizimi asosida tashkil etilishi, o'quv reja tarkibida majburiy fanlar, tanlov fanlari va malakaviy amaliyot ajratilishi, shuningdek, malakaviy amaliyotning sezilarli ulushga ega ekanligi ko'rsatilgan. Bu holat dual ta'lim yondashuvini didaktik jihatdan asoslash uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Malaka talabida kunduzgi ta'lim shaklida 4+2 tartibdagi malakaviy amaliyotga e'tibor qaratilgan. Mazkur yondashuv talabaning haftalik o'quv yuklamasida nazariy mashg'ulotlar bilan amaliy faoliyatni uzviy bog'lash imkonini beradi. Bu model bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda quyidagi jihatlari bilan ahamiyatlidir:

4+2 modelining didaktik vazifasi	Kasbiy kompetentlikka ta'siri
Nazariy bilimni maktab amaliyoti bilan bog'lash	Didaktik va metodik kompetensiya rivojlanadi
Talabani real pedagogik muhitga kiritish	Kasbiy moslashuv tezlashadi
Mentor-o'qituvchi bilan hamkorlik	Refleksiv va kommunikativ kompetensiya shakllanadi
Dars kuzatish va tahlil qilish	Diagnostik va tahliliy kompetensiya rivojlanadi

4+2 modelining didaktik vazifasi	Kasbiy kompetentlikka ta'siri
Mustaqil topshiriq bajarish	Faoliyat-amaliy kompetensiya kuchayadi
O'quvchilar bilan bevosita ishlash	Psixologik-pedagogik kompetensiya mustahkamlanadi

Demak, 4+2 modeli dual ta'limning amaliy ifodasi sifatida talabaning kasbiy kompetentligini auditoriya chegarasidan tashqarida – real maktab muhitida rivojlantirishga xizmat qiladi.

Dual ta'lim sharoitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini samarali rivojlantirish uchun quyidagi didaktik shart-sharoitlar zarur:

Birinchidan, o'quv fanlari mazmuni malaka talablarida belgilangan kasbiy faoliyat turlari bilan integratsiyalashgan bo'lishi kerak.

Ikkinchidan, malakaviy amaliyot oddiy kuzatuv jarayoni emas, balki maqsadli diagnostika, faol ishtirok, dars loyihalash, tahlil va refleksiya jarayoni sifatida tashkil etilishi lozim.

Uchinchidan, mentor-o'qituvchi, OTM professori va talaba o'rtasida doimiy metodik hamkorlik mexanizmi yo'lga qo'yilishi kerak.

To'rtinchidan, talabaning kasbiy o'sishi elektron portfel, refleksiv kundalik, kuzatuv varaqalari, baholash mezonlari va amaliy topshiriqlar orqali monitoring qilinishi zarur.

Beshinchidan, kreativ pedagogik muhit yaratilishi, talabalarga mustaqil dars ishlanmalari, innovatsion metodik topshiriqlar, muammoli vaziyatlar va loyiha faoliyati taklif etilishi kerak.

Ta'lim transformatsiyasi jarayonida dual ta'lim bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda samarali didaktik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Malaka talablarining tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim yo'nalishi bitiruvchisi pedagogik, ilmiy-tadqiqot, ma'naviy-ma'rifiy va tashkiliy-boshqaruv faoliyatlariga tayyor, umumiy va kasbiy kompetensiyalarni egallagan, kreativ va refleksiv fikrlaydigan mutaxassis bo'lishi zarur.

Dual ta'lim esa ushbu kompetensiyalarni faqat nazariy bilimlar doirasida emas, balki real pedagogik amaliyot jarayonida shakllantirish imkonini beradi. Ayniqsa, 4+2 amaliyot modeli, mentorlik tizimi, refleksiv tahlil, dars kuzatuv, maktab bilan hamkorlik, o'quvchilar bilan bevosita ishlash va innovatsion metodlardan foydalanish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda samarali didaktik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Ta'lim transformatsiyasi jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish uchun dual ta'limni malaka talablarida belgilangan kompetensiyalar bilan uyg'unlashtirish zarur. O'quv fanlari, malakaviy amaliyot va maktabdagi real pedagogik faoliyat yagona didaktik tizim sifatida tashkil etilgandagina talabaning kasbiy tayyorgarligi samarali rivojlanadi.

Dual ta'lim nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlash, kasbiy moslashuvni tezlashtirish, mentorlik hamkorligini kuchaytirish, refleksiv tahlilni rivojlantirish hamda kreativ pedagogik faoliyatga tayyorlash orqali zamonaviy pedagogik ta'lim transformatsiyasining muhim mexanizmi vazifasini bajaradi. Bu esa kompetent, kreativ, amaliyotga tayyor va raqobatbardosh boshlang'ich sinf o'qituvchisini tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentyabr, O'RQ-637-son.
- [2] Boshlang'ich ta'lim bakalavriat ta'lim yo'nalishi malaka talablari. – Toshkent, 2023. – 14 b.
- [3] Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – Toshkent: Sano-standart, 2015. – 120 b.
- [4] Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – Москва, 2003. – № 2. – С. 58–64.
- [5] Euler D. Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries? – Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2013. – 78 p.